

ПЕДАГОГИКА ИЛИМДЕРИ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
PEDAGOGICAL SCIENCES

Айдарова Ж.М.

**ӨСПҮРҮМ КУРАКТАГЫ ОКУУЧУЛАРДЫН
ОКУУ КӨНДҮМҮН КАЛЫПТАНДЫРУУДА АЛАРДЫН
МУКТАЖДЫКТАРЫН ИЗИЛДӨӨНҮН МААНИСИ**

Айдарова Ж.М.

**ЗНАЧЕНИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ПОТРЕБНОСТЕЙ
УЧАЩИХСЯ ПОДРОСТКОВОГО ВОЗРАСТА ПРИ
ФОРМИРОВАНИИ ИХ НАВЫКОВ ЧТЕНИЯ**

J.M. Aidarova

**THE IMPORTANCE OF NEEDS RESEARCH
IN ADOLESCENT STUDENTS IN THE FORMATION
OF THEIR READING SKILLS**

УДК: 373.015/371.3:372.65/811

Макалада өспүрүм курактагы окуучулардын окуу көндүмүн калыптандырууда алардын муктаждыктарын изилдөөнүн маанисин ачыктайт. Окуу көндүмүн калыптандырууда окуучулардын ички мотиви, алардын активдүүлүгү чоң мааниге ээ. Себеби, муктаждыктар маселесин изилдөөдө өспүрүм окуучунун активдүүлүгү биринчи булак катары аларды түшүнүүгө өбөлгө түзөт. Макалада ушул маселени изилдеген окумуштуулардын ойлору талдоого алынып, жыйынтыктар сунушталат. Билим берүүдөгү маалымат доорунун өнүгүшү менен байланышкан процесстер, ар бир окуучуга карата пайда болгон жаңы талаптар алардын муктаждыктарын изилдөө көйгөйүн эң актуалдуу маселелердин бирине айлантат, анткени алардын түзүлүшү жана мүнөзү бул даярдык деңгээлинин көрсөткүчү болуп саналат. Белгилүү бир муктаждыктардын мүнөзү, мазмуну, актуалдуулугу жалпысынан коомдук системанын абалын чагылдырат. Өспүрүм курактагы окуучулардын муктаждыктарына өзгөчө көңүл бурулушу зарыл, анткени алар келечектеги кесиптик пландары менен түздөн-түз байланыштуу.

Негизги сөздөр: өспүрүм курак, окуу көндүмдөрү, муктаждыктар, ички мотив, тышкы мотив, активдүүлүк, талаптар, изилдөө, маалымат доору, деңгээл.

В статье подчеркивается важность исследования потребностей учащихся подросткового возраста при формировании навыков чтения. Внутренняя мотивация учащихся и их активность имеют большое значение в формировании навыков чтения. В изучении потребностей

активность учащихся подросткового возраста как первоисточник способствует понять их. В статье были проанализированы взгляды ученых, исследовавшие этот вопрос, а также приводятся результаты. Процессы, связанные с развитием информационного века в образовании, новые требования к каждому учащемуся делают проблему изучения их потребностей одной из самых актуальных, поскольку их структура и характер являются показателем этого уровня готовности. Характер, содержание и актуальность определенных потребностей в основном отражают состояние социальной системы. Особое внимание следует уделять потребностям подростков, так как они напрямую связаны с их будущими карьерными планами.

Ключевые слова: подростковый возраст, навыки чтения, потребности, внутренний мотив, внешний мотив, активность, требования, исследования, информационный век, уровень.

The article emphasizes the importance of researching the needs of students in adolescence in the formation of reading skills. Intrinsic motivation of students and their activity have a great value in the formation of reading skills. In the study of consumer activity of adolescents as the primary source helps to understand them. The article examined the views of scholars who studied this question, and also the results. Processes related to the development of the information age in education, new requirements to each student make the problem of studying their needs one of the most relevant, as long as their structure and character are evident. The character, content and relevance of certain needs are the main reflection of the state of the social system. Particular attention should be paid to the needs of

teenagers, as they are directly connected with their future career plans.

Key words: adolescence, reading skills, needs, internal motive, external motive, activity, requirements, research, information age, level.

Муктаждыктар баланын активдүүлүгүнүн биринчи булагы. Албетте, адам өзүнүн жашоосунун биринчи айларында физиологиялык гана муктаждыктарга – тамакка, сууга, жылуулукка жана башка мотивдерге, баалуулуктарга, кызыгууларга ээ экендиги тууралуу айта албайбыз. Бирок дал ушул учур –ымыркай курак мезгили – адамды калыптандыруу үчүн жана кийинки мотивациялык комплекстердин бардыгынын өнүгүшү үчүн өтө маанилүү. Ушул өнүгүү баскычында биринчи социалдык шартталган керектөөлөр калыптанат, алар кийин сапатык өзгөрүүлөргө дуушар болуп, адамдын деңгээлин гана эмес, бардык активдүүлүгүнүн багыттуулугун аныктайт. Орус окумуштуусу Л.С. Выготскийдин оюна кайрылсак, ал «баланын эң жөнөкөй керектөөлөрү, аны караган чоң адамдардын жардамы менен гана канаат-тандырылат. Ушул мааниде бала «максималдуу социалдык жандык» катары каралат, себеби анын жүрүм-турумунда социалдык согулган жана болмуш менен биринчи контакт толугу менен социалдык болуп саналат» - деген ойлорду белгилейт [1, 304-б.].

Көпчүлүгүндө Л.С. Выготскийдин ойлоруна негизделип, М.И.Лисина баланын психикалык өнүгүүсүнүн алдыңкы фактору катары баарлашууга муктаждыкты атайт, ал эми Л.И. Божович - таасир калтырууга муктаждыкты белгилейт [2, 464-б.].

Маселен, М.И. Лисинанын баарлашуу мотиви өзүнө үч негизги муктаждыкты камтыйт:

1. Таасир калтырууга муктаждык – таанып-билүүгө муктаждык (чоң адам жөн гана кырдаалдан тышкары объекттер жөнүндө таанып-билүүнүн булагы гана болбостон, физикалык дүйнөнүн байланыш себептерин талкулоо боюнча өнөктөш катары болот).

2. Активдүү ишмердүүлүккө муктаждык-ишкерлик мотивдер (чоң адам баланын оюн боюнча өнөктөшү, тууроо үчүн үлгү, билгичтиктерине жана билимдерине баа берүүгө эксперт, жардамчы, биргелешкен предметтик ишмердүүлүктүн катышуучусу жана уюштуруучусу болот).

3. Таануу жана колдоого муктаждык – инсандык мотивдер (сүйлөшүү процессинде бала чоң адамды сылык жакшылык тилөөчү катары карайт, ал ишмердүүлүктүн жана таанып билүүнүн борбордук объектиси катары болот) [3, 36-б.].

Реалдуу турмушта мотивдердин үч тобу тең жолугушат жана бири-бири менен тыгыз айкалышат.

Балалыктын ар түрдүү мезгилдеринде алардын ролу шарттуу алмашат: кээде бирөө, кээде башкалары алып баруучунун ордун ээлейт. Окуу ишмердүүлүгү ийгиликтүү өтүш үчүн жакшы мотивация керек, б.а. бала өзү окугусу келиши керек. Бирок мотив менен окуу ишмердүүлүгүнүн мазмуну бири бирине дал келишпейт жана убакыт өткөн сайын мотив өзүнүн күчүн жоготот. Ошондуктан окуу ишмердүүлүгүнүн ийгиликтүүлүгүнүн бирден бир башкы милдети болуп таанып-билүү мотивациясын калыптандыруу эсептелинет, ал окутуунун мазмуну жана ыкмалары менен тыгыз байланышкан.

Мотивдер ички жана сырткы болушу мүмкүн. И.Бекбоев төмөндөгүдөй ойлорду жазат: «Бала мектепке барып жүрөт, анткени башкалардын бардыгы барып жүрөт, бирок мектеп аны кызыктырбайт, ал эмес мектеп ал үчүн кыйынчылыктуу, башкалардын бардыгы барып жүргөнү болбосо, ал жыргап эле барбай коймок. Ал мектепке өз каалоосу боюнча эмес, аргасыздан барып жүрөт, башкача айтканда анын окуу ишмердүүлүгүнүн мотиви окуп билим алуу максатына кирбейт, окуу ишмердүүлүгүнүн мотиви тышкы мүнөздө болуп, окуучуда бир катар психологиялык тескери абалдарды туудурат. Экинчи бир окуучу да мектепке барып жүрөт, анткени, биринчиден, бул анын милдеттүү иши, экинчиден, мектеп ал үчүн кызыктуу, ошондуктан ал ага баргысы келет. Бул окуучунун окуусунун мотиви ички мотив, ал анын таанып билүү керектөөсү менен жана окуу ишмердүүлүгүнүн максаты менен түздөн-түз байланышкан» [4, 69-70-бб.].

Өздөрүнүн баалуулуктар тутумун түзүү өспүрүмдөрдүн түбөлүк философиялык көйгөйлөргө, адеп-ахлак жөнүндөгү идеалдуу идеяларга кайрылышы менен коштолот. Ата-энелер (же ал тургай бүтүндөй коом) тарабынан жарыяланган адеп-ахлактык принциптердин чындыкка дал келбестигин түшүнүү, аларды кескин жана катуу сындодоо, «козголоң көтөрүүдө», кээ бир учурларда - өспүрүм бала үчүн «коомдун абийиринин» үлгүсү болуп кызмат кылган өзүнүн муундун адеп-ахлагын идеалдаштырууда байкалат. Өспүрүмдөрдө өзүн тереңирээк түшүнүүгө, өз сезимдерин, маанайларын, пикирлерин, мамилелерин түшүнүүгө умтулуу байкалат. Өспүрүмдүн жашоосу кандайдыр бир мазмундуу мамилелер, кызыгуулар, башынан өткөрүүлөр менен толтурулушу керек.

Көпчүлүк изилдөөчүлөр бул баскычты өткөөл мезгил катары мүнөздөшөт. Ошондой эле, ушул өткөөл мезгилде мүнөздөрдүн жарылышы, кумарлардын толкундоосу жана ушул сыяктуу көрүнүштөр оорун алат, бул өспүрүм курагын оор жана түшүнүксүз

кылат.

Өспүрүм куракты өзүнчө баскыч катары эмес, өнүгүү динамикасында кароо зарыл, анткени онтогенездеги баланын өнүгүү мыйзам ченемдүүлүктөрү, ушул өнүгүүнүн күчүн түзгөн карама-каршылыктар жөнүндө билмейинче, өспүрүмдүн акыл-эс өзгөчөлүктөрүн аныктоо мүмкүн эмес.

Э.Штерн өз эмгегинде өспүрүм куракты инсанды калыптандыруунун баскычтарынын бири деп караган. Анын оюу боюнча, «өткөөл курак ойлордун жана сезимдердин, умтулуулардын жана идеалдардын өзгөчө багытын гана эмес, аракеттенүүнүн өзгөчө ыкмасын дагы мүнөздөйт». Э.Штерн өспүрүм куракты баланын оюну менен олуттуу, жоопкерчиликтүү ишмердүүлүк ортосундагы аралык катары сүрөттөйт жана ал үчүн «олуттуу оюн» деген жаңы түшүнүктү тандайт. «Олуттуу оюндун» мисалы катары спорт менен машыгуу, кесип тандоо жана ага даярдануу боло алат [5, 18-б.].

Д.Б Элькониндин концепциясында, өспүрүм курагы, бардык жаңы мезгил катары эле, мурунку мезгилдин алдыңкы ишмердүүлүгүнөн келип чыккан жаңы түзүлүштөр менен байланыштуу. Окуу ишмердүүлүгү дүйнөгө багыт алуудан өзүнө багыт алууга «бурулуш» алып келет. «Мен киммин» суроосунун

чечилишин чындык менен кагылышуу аркылуу гана табууга болот [6, 152-б.].

Өспүрүм курактагы алдыңкы ишмердүүлүк жеке-инсандык баарлашуу болуп саналат, анын жүрүшүндө өспүрүмдүн инсандык сапаттарынын толук кандуу өнүгүүсү жүрөт. Көз караштар, принциптер, идеалдар, турмуштук максаттар калыптанат, жүрүм-турум эрежелери өздөштүрүлөт. Ал эми бул ишмердүүлүктүн башкы позитивдүү өзгөчөлүгү – реалдуу коомдук мамилелерди моделдештирүү, бул өспүрүмдүн коомдун активдүү жашоосуна кирүү муктаждыгына өбөлгө түзөт.

Көптөгөн педагогикалык булактардын талдоосунун натыйжасында биздин изилдөөнүн алкагында өспүрүм курактагы окуучулардын мүнөздөмөсү такталып, берилүүдө (1-таблица).

Өспүрүмдүн коомдун активдүү коомдук жашоосуна кириши маалыматтын көп агымы менен коштолот, турмуштук тажрыйбалар ар түрдүү болуп, жашоо темпи тездейт, билим алуусу татаалдашат. Ушундан улам, маалыматтын көп агымы менен сезүү, кабылдоо, элестетүү, эс тутум, ой жүгүртүү, сүйлөө сыяктуу таанып-билүү процесстери активдешип жана өнүгө баштаганын белгилей кетүү керек.

1-таблица

Өспүрүм курактагы окуучулардын класстар боюнча мүнөздөмөсү

№	Класс	Мүнөздөмө
1.	5-класс	5-класста ишмердүүлүк класстык сааттар аркылуу ишке ашат. 5-класста, мазмун өзүнүн «Мен» менен таанышууга багытталган, басым: «Мен бармын» тастыктоосуна жасалат.
2.	6-класс	Окуучулар өзүлөрү жөнүндө жеке түшүнүктөрүн кеңейтүүнү, жекече жана типологиялык өзгөчөлүктөрү жөнүндө билимин тереңдеттишет. 6-класстын аягында өспүрүмдөрдө «Мен киммин?» физиологиялык, психологиялык, адеп-ахлактык жана башка инсандык өзгөчөлүктөрдөн турган «Мен» образы калыптанат.
3.	7-класс	Калыптанган «Мен» образынын негизинде 7-класста окуучуларга өзүн-өзү аныктоо жана өзүн-өзү таануу боюнча иштин формасы сунушталат, ал жерде окуучулар психолог менен биргеликте «Мен киммин?» - деген суроого активдүү жооп издешет. Ушул баскычтагы иштин мазмунун калыптанган «Мен» образын өзү кабыл алууга багытталган иш түзөт.
4.	8-класс	8-класста негизги мазмун болуп өзүн-өзү кабыл алууда гана эмес, окуучулар өз мүнөздөмөлөрүн, мүмкүнчүлүктөрүн, жеке сапаттарын башкаларга тааныштырууда жардам берүү болуп эсептелет.
5.	9-класс	9-класста ушул багытта иш улантылат, ал эми басым өзүн-өзү кабыл алуудан жана өзүн-өзү көрсөтүүдөн, өзүн-өзү аныктоого жана өзүн-өзү аныктоого өтүү менен, ушул курактын негизги муктаждыгы өзүн өзү аныктоо үчүн актуалдуу инсандык сапаттарды өркүндөтүү боюнча иштер жүрөт: өзүн-өзү таанып-билүү, өзүн-өзү талдоо, өзүн-өзү өзгөртүү, өзүнө ишенүү, тандоого даярдык, жоопкерчилик, максатка умтулуу (максат коё алуу жана жетүү), өзүн-өзү сыздоо, өз алдынчалуулук, эмоционалдык жана жүрүм-турум ийкемдүүлүк, эрк жана башка жөндөмдүүлүктөр».

Ошентип, жогоруда айтылгандарга таянып, биз мындай деп айта алабыз: өспүрүм курак, биздин оюбузча, ишмердүүлүктүн өзүн-өзү жөнгө салуусунун өнүгүшүндөгү негизги учурлардын бири. Дал ушул учурда өспүрүм билим берүүчү өз ара аракеттенүүнүн жаңы түрлөрүнө даяр, ал мугалимдин тапшырмаларын аткарууга жана өзүнүн, өз алдынча ишин уюштуруунун формаларына кызыкдар. Бул фактылар өспүрүм балдарды окутууга даярдануу учурунда мугалим тарабынан эске алынышы керек.

Азыркы мезгилде көптөгөн мектеп окуучулары (алардын ичинен өспүрүмдөр дагы) көркөм китеп окууну сүйүктүү ишинин бири деп айтышпайт. Мультимедиялык маалымат булактарынын ар түрдүүлүгү, көрүүчүлөрдөн же угармандардан олуттуу ой жүгүртүүнү, сезимдеринин чыңалышын талап кылбаган жарнамалык жана көңүл ачуучу программалардын кеңири чөйрөсүнүн сунушталышы «жашоонун майрам» экендей сезилишин пайда кылат. Мындан тышкары, биз өткөргөн педагогикалык эксперименттин алкагында алынган анкеталардын жыйынтыгын алсак, өспүрүм окуучулардын китеп окуусунда эң чоң орунду массалык адабият ээлейт (фантастикалык чыгармалар, детективдик окуялар, фэнтези романдары ж.б.), алар заманбап мааниде мифтерди түзүү менен, жетиле элек балдардын акылын аны курчап турган дүйнөнүн чындыгынан алыстатат.

Башка жагынан алганда, кээ бир балдар үчүн чоң адамдар коомунун мыйзамдары жашыруун эмес, алар анын жагымсыз жактарын толугу менен башынан өткөрүшкөн. Ал эми мындай балдарга көркөм адабиятты психологиялык же физиологиялык өзгөчөлүктөрүнө байланыштуу окуган кызыктуу эмес. Ошондуктан, көркөм тексттер көп окулган сабактар мындай мектеп окуучуларына кыйынчылыктарды жаратат.

Тилекке каршы, окуучуларда жана айрым ата-энелерде текстти окуп, кайра айтып берүү жетиштүү жана адабият боюнча билим алат деген жаңылыш түшүнүк бар. Каникулга арналган китептерди жоопкерчиликтүү окубаган балдар көбүнчө тигил же бул чыгарманын көйгөйлөрүн өз алдынча талдай алышпайт, анын каармандарына толук мүнөздөмө бере алышпайт, окулган чыгармадан алган таасирлерин, эмоционалдык, интеллектуалдык же идеялык жактан түшүндүрүп бере алышпайт.

Сынчыл ой жүгүртүүнү өнүктүрүү технологиясы сабактардын алкагын кеңейтет, мугалим алган билимди өздөштүрүү, көйгөйлөрдү чечүү, тажрыйба топтоо өндүү аспектилерине көңүл бурушу керек. Заманбап маалымат каражаттары менен болгон катаал атаандаштыкта болгон мугалимдер окутуунун жаңы

методикаларын туруктуу изденишет, педагогикалык илим сунуш кылган инновацияларды колдонуу менен чыгармачыл сабактарды пландаштырышат.

Сынчыл ой жүгүртүү технологиясында негизги шарт – бул проблемалуулук. Дал ушул проблемалуулук ишмердүүлүктүн ички мотивациясын камсыз кылат, бирок бул диалогдук мамиленин шартында жана предметтик - мугалим менен окуучунун ортосундагы субъекттик кызматташтык жана өз ара аракеттенүү шартында гана мүмкүн болот.

Технологиянын баскычтары жөнүндө кененирээк токтолуу маанилүү, анткени кийинчерээк ушул түшүнүктөр менен иштөө зарылдыгы пайда болот. Бул баскычтар тууралуу М.Эсенгулова жана Ж.Асекова мындай деп белгилешет: «Сынчыл ой жүгүртүүнү өнүктүрүүнүн технологиясынын биринчи баскычы «чакыруу» деп аталат, белгилүү окумуштуу-педагогдордун илимий изилдөөлөрүнүн негизинде биз бул терминге мүнөздөмө бере алабыз. «Чакыруу» – бул кызыктырууга багытталган жаңы теманы үйрөнүүгө чейин окуучулардын билимин актуалдаштыруу (бала үчүн изилденип жаткан теманын предметин жана турмуштук маанилүүлүгүн көрсөтүү)» [7, 6-6.].

Бул баскыч класстагы ар бир окуучуга окуп-үйрөнүүнүн максаттарын-мотивдерин аныктоого мүмкүндүк берет, бул таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн өнүгүшүнө өбөлгө түзөт. Чакыруу баскычынын мааниси зор. Мугалим жаңы маалыматты берерден мурда, окуучулардан сабактын темасына байланыштуу эмне билерин же билем деп ойлорун, же болбосо алардын темага карата пайда болгон ассоциацияларына токтолушу зарыл. Ушуга байланыштуу окуучуларга чаржайыт ойлорун айтууга уруксат берилет. Окуучулар үчүн бул абдан баалуу нерсе, анткени 25 окуучунун бардыгынын оюн угуу, кабыл алып (оңдойбой, «туура», «туура эмес» дебестен) доскага жазуусу чоң «революция», окуучуларда инсан катары сезим пайда болушуна өбөлгө түзүлөт.

Чаржайыт ойлорду системага келтирүү үчүн түшүнүү баскычы колдонулат. Окуучулардын чакыруу баскычында активдештирилген ой жүгүртүүсү түшүнүү баскычында андан ары арттырылат жана системалаштырылат. Түшүнүү баскычында окуучу жаңы маалымат менен өзү мугалим сунуш кылган кандайдыр бир жолдор менен таанышат.

Технологиянын кийинки баскычы - «түшүнүү баскычы», ал чакыруу баскычында коюлган милдетти чечүү үчүн маалымат издөө катары аныкталат. Башка сөз менен айтканда, ушул баскычта, окуп-үйрөнүлүп жаткан материалды инсандын жекече түшүнүү жана кабыл алуу маселеси чечилет. Түшүнүү баскычы ар

бир балага окуу предметинин татаалдыгынын өз деңгээлин аныктоого жана аны окуу ишмердүүлүгүнүн жүрүшүндө андан ары колдонуу мүмкүндүгүн берет. Бул жерде биз ар бир окуучунун ишин «анын жаңыныкы өнүгүү зонасында» байкап жатабыз.

Үчүнчү баскыч - ойлоону же башкача айтканда, рефлексия. Ал окуучулар койгон максаттарына жете алышкандыгын жана жаңы материалдар менен таанышуу учурунда келип чыккан көйгөйлөрдү жана карама-каршылыктарды чече алышкандыгын талдай алышы үчүн керек. Бул деңгээлге өтүү учурунда окуучу жаңы материалды жана буга чейин алган билимин айкалыштырат, өзүнүн билим деңгээлин жана таанып-билүү ишмердүүлүк процессине баа берет. Ойлоону баскычы, окуучулардын жаңы маалыматты менчиктештирүү жана ушул маалыматка карата өз көз карашынын пайда болуу баскычы [8, 7-б.].

Ошентип, сынчыл ой жүгүртүүнү өнүктүрүүнүн технологиясы үч баскычты камтыйт, алардын ар бири өзүнчө өзгөчөлүктөргө ээ. Бул технологиянын өзүнүн алгоритми, такталган түзүлүшү бар, анда көрсөтүлгөн ар бир баскыч ырааттуу жана технологиялуу деп корутунду чыгарсак болот.

Адатта, бул технология бир сабакты пландаштыруу үчүн колдонулат. Бирок, ушул технологиянын ар бир баскычынын негизги принциптерин эске алуу менен, окуу предметинин бардык темасын пландаштырууга болот. Ал эми пландаштырууда окуучулардын муктаждыктарын канааттандыруу маселеси негизги болуп эсептелет.

Бул технология Мамлекеттик орто мектептик билим берүү стандартынын талаптарын ишке ашыруу үчүн колдонула турган окутуу методдорунун кеңири спектрин жана сабакты өткөрүүнүн методдорун сунуш кылат. Сынчыл ой жүгүртүүнү өнүктүрүү технологиясынын өзгөчөлүгү биринчиден, окутуу процесси инсан менен маалыматтын өз ара аракеттенүүсүнүн илимий негизделген мыйзам ченемдүүлүктөрүнүн негизинде курулат. Экинчиден, бул технологиянын баскычтары (чакыруу, түшүнүү, ойлоону) ар бир окуп-үйрөнүү кырдаалында, ар бир убакта мугалим мүмкүн болушунча ийкемдүү жана ачык боло алгыдай окутуу методдору (ыкмалары) менен камсыз болгон: сөз өспүрүм окуучулардын (биздин контекстте) ар түрдүү жанрдагы, формадагы, түрдөгү текст менен иштөөсү жөнүндө болуп жатат. Үчүнчүдөн, технологиянын окутуу методдору (ыкмалары) окуп-үйрөнүү

процессин *кызматташуу, биргелешип пландаштыруу жана түшүнүү* принциптеринин негизинде уюштурууга мүмкүндүк берет.

Эгер өспүрүм окуучу төмөнкү тизмедеги тастык-тоолорду аткара алса, анда анын сынчыл ой жүгүртүү көндүмү өнүккөн деген тыянак чыгарсак болот:

- маалыматты талдоо (билдирүүнүн негизги идеясын, негизги ойлорун бөлүп көрсөтүү, алынган маалыматтарды мурун белгилүү болгон же кошумча табылган нерселер менен салыштыруу, көйгөйдү чечүү үчүн тиешелүү жыйынтыктарды чыгаруу);
- алынган маалыматты чечмелөө;
- ар кандай булактардан алынган маалыматтарды жалпылоо;
- маалыматты баалоо жана талкууланып жаткан маселени чечүү же чечүү үчүн тиешелүү негизделген тыянактарды чыгаруу.

Өспүрүмдүн психологиялык-педагогикалык өзгөчөлүктөрү менен таанышып чыгып, өспүрүм курагы - баланын өнүгүүсүндөгү өзгөчө мезгил, ал көп жагынан чечүүчү мүнөзгө ээ, ушул учурда ага өнүгүп жаткан чөйрөнү туура түзүү керектигин аныктай алдык. Өспүрүмдүн муктаждыгынын маанилүү өзгөчөлүгү - бул өзүн-өзү тастыктоого, көз-караштардын, ойлордун, чечимдердин өз алдынчалыгына, коомдо өз ордун ээлөөгө умтулуусу.

Адабияттар:

1. Выготский Л.С. Педагогическая психология [Текст] / Л.С. Выготский. - М.: Педагогика, 1991. - 479 с.
2. Божович, Е.Д. Психология особенного развития личности подростка. [Текст] / Е.Д. Божович.- М.: Мир, 1969. - 61с.
3. Лисина М.И. Общение, личность и психика ребенка. [Текст] Лисина М.И. - М., 1997.
4. Бекбоев И.Б. Инсанга багыттап окутуу технологиясынын териялык жана практикалык маселелери [Текст] / И.Б. Бекбоев. - Б.: Педагогика века, 2004. - 384 б.
5. Штерн В. Психология раннего действия до шестилетнего возраста [Текст] / В. Штерн. - М., 1976.
6. Эльконин Д.Б., Драгунова О.В. Возрастные и индивидуальные особенности младших подростков. [Текст] / Эльконин Д.Б., Драгунова О.В., Боцманова Б.Э., Захарова А.В. - М.: Просвещение, 1967. - 360 с.
7. Эсенгулова М.М., Асекова Ж.Д. Мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүү. [Текст] / М.М. Эсенгулова, Ж.Д. Асекова. - Бишкек, 2008. - 141 б.
8. Эсенгулова М.М., Асекова Ж.Д. Мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүү. [Текст] / М.М. Эсенгулова, Ж.Д. Асекова. - Бишкек, 2008. - 141 б.